

что уровень консолидации общественного мнения определяется не только имеющимся уровнем общественной поддержки противоположных точек зрения, который фиксируется при социологических опросах, но и в значительной степени рядом особенностей, существующих на уровне сознания отдельного индивида.

Ключевые слова: типы единства, консолидация, критерии консолидации, модели консолидации, общественное мнение, индивидуальное сознание.

Frolov P. D. Public opinion: criteria and consolidation models

Asserts that one of the ways to restore the unity of the Ukrainian society is to form a consolidated public opinion on controversial social issues. The relevance of the “consolidation” notion is based on the need to find new forms of interaction, that would ensure and maintain the integrity of the social system and based on the principles of mutual understanding, convergence, harmony, tolerance, cooperation, social justice, subsidiarity, social harmony and shared responsibility of all subjects interactions. The author’s definition of “consolidation” as a specific type of unity is given, based on the analysis of existing approaches to understanding the notion of “consolidation” in different areas of scientific knowledge. Author determined totalitarian and democratic consolidation model of public opinion, several criteria to distinguish between them. It was suggested to consider public opinion not only as a form of mass consciousness, but as a part of the individualized consciousness. The article shows that the level of public opinion consolidation is determined not only by the level of public support for opposing points of view, which is fixed at the sociological surveys, but also to a large extent depends on a number of features that exist at the consciousness level of individual.

Key words: types of unity, consolidation, consolidation criteria, consolidation patterns, public opinion, the individual consciousness..

© Фролов П. Д.

А. О. Овчаров

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СУСПІЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ

Розглянуто соціально-психологічні чинники, що впливають на суспільну консолідацію. Особливу увагу приділено чинникам консолідації української нації, оскільки дослідження соціальних психологів та соціологів свідчать про неконсолідований стан українського соціуму. За результатами соціологічних досліджень зроблено висновок, що сьогодні в суспільстві домінують два типових переживання ситуації, пов’язані, з одного боку, з почуттям віри і надії, а з другого – із тривогою і страхом. Проаналізовано внутрішні і зовнішні, об’єктивні і суб’єктивні чинники консолідації. З’ясовано, що людям властиво як консолідуватися навколо позитивних явищ, подій, процесів, особистостей та груп, висловлюючи їм підтримку

(консолідація зі знаком плюс), так і гуртуватися, протестуючи з приводу соціального (політичного, економічного, культурного тощо) негативу (консолідація зі знаком мінус). За можливі чинники консолідації громадської думки визначено оцінні судження, орієнтації, ставлення, почуття довіри (недовіри), відчуття належності, соціальну активність, почуття перспективи тощо. З огляду на характер прояву – позитивний або негативний – виокремлено внутрішні і зовнішні чинники консолідації. Наголошено на важливій ролі чинника ентропії в процесі консолідації.

Ключові слова: консолідація, зовнішні і внутрішні чинники, суб'єктивні і об'єктивні чинники, ентропія, позитивна і негативна консолідація.

Актуальність *проблеми* зумовлена насамперед потребою суспільства в досягненні консенсусу щодо пошуку шляхів об'єднання української нації навколо спільних цінностей та пріоритетних напрямків розвитку. Крім того, сучасне суспільство гостро потребує ефективних соціально-психологічних технологій соціального управління для успішного забезпечення модернізації країни, яка неможлива без консолідації громадянського суспільства та влади. Те, що сучасне українське суспільство є вкрай неконсолідованим, показують зокрема, дослідження соціологів та соціальних психологів. Брак єдності, згуртованості можна спостерігати на всіх рівнях суспільного життя: політичному, регіональному, конфесійному, економічному, соціокультурному тощо.

Мета статті: з'ясувати особливості суспільної консолідації як соціально-психологічного феномена, беручи до уваги поліаспектність, багатовимірність та поліфункціональність цього явища; розглянути соціально-психологічні чинники суспільної консолідації під кутом зору необхідності об'єднання української нації та формування її національної ідентичності.

Поняття “консолідація” (від *лат.* consolidatio) має низку значень. Так, у соціально-філософському розумінні національна консолідація є зміцненням різних соціальних груп, організацій для подолання кризової ситуації і досягнення конкретних цілей [1]. Мовою політики консолідація – пошук злагоди, здорових інтеграційних тенденцій у масовій поведінці та громадській думці. Мовою життя – це побудова суспільства як такого замість певного географічного простору, населеного людьми. Мовою теорії консолідація є центральним чинником ефективності будь-якої соціальної дії, яка потребує колективного розуму чи колективної наснаги, не кажучи вже про ту або іншу політичну мету, досягти якої просто неможливо без осмислення ролі цього феномена [2].

Для більш глибокого розуміння феномена консолідації слід виокремити основні чинники, що впливають на об'єднаний процес як у цілому, так і на окремі його складові. Серед цих чинників є, зрозуміло, об'єктивні і суб'єктивні. До *об'єктивних* належать історико-політична й соціально-економічна структура конкретного соціуму, нагальні проблеми його розвитку, стан масової свідомості тощо, до *суб'єктивних* – наявність чи відсутність компетентного політичного лідера.

Зовнішні і внутрішні чинники, які також істотно впливають на національну консолідацію, пов'язані з вектором впливу (зовнішнього або внутрішнього) на консолідаційні процеси з боку суб'єктів (виразників, носіїв) громадської думки. У ролі таких суб'єктів виступають суспільні інститути, соціальні групи та індивіди. При цьому консолідаційними-деконсолідаційними чинниками є сформовані суб'єктами громадської думки образи, цінності, ставлення та орієнтації. До *внутрішніх* чинників консолідації-деконсолідації слід віднести, зокрема, такі чинники, як релігійні (багатоконфесійність), культурні (мова, традиції, менталітет), соціальні (економічне та майнове розшарування), політичні (багатопартійність та протистояння влади і опозиції), соціально-психологічні (структурування населення за домінуючими типами соціальних переживань – довіри, надії, тривоги, страху тощо). *Внутрішні* чинники консолідації передбачають побудову ціннісної системи послідовно демократичного суспільства та універсальних норм людського спілкування, відновлення історичної пам'яті українського народу тощо. До *зовнішніх* чинників консолідації-деконсолідації належать: вплив зовнішніх суб'єктів – держав та міжнародних організацій, світові глобалізаційні процеси, зовнішні виклики та загрози, тяжіння до високих європейських соціальних стандартів життя, амбівалентність влади щодо вибору пріоритетного зовнішньополітичного вектора. Зовнішні чинники поділяються на такі, що сприяють духовному й інтелектуальному розвитку українського народу, і такі, що гальмують його. Серед перших слід відмітити насамперед національно-культурні потенції та реальні дії державних і недержавних інститутів інших країн, що діють в Україні, спрямовані на її національно-культурне відродження, серед других – різноманітні спроби інформаційної блокади і дії, спрямовані на приниження гідності української нації та її лідерів, дезінформацію світової громадськості щодо суті змін, які відбуваються в Україні [2]. Важливий постійно зростаючий вплив на внутрішні процеси в Україні справляють зовнішні суб'єкти, зокрема впливові держави та міжнародні організації. У цьому контексті можна виділити західний і східний (російський) чинники, що мають відповідне концептуальне та інституційне наповнення. З одного боку, це вестернізація, що

спирається на засвоєння західного ліберально-демократичного досвіду суспільної організації і на потужні економічні та військово-політичні ресурси Заходу [там само]. При цьому відбувається вплив на формування і підсилення саме демократичних елементів української суспільної свідомості та політичної культури. З другого боку, спостерігається проникнення впливу зі сходу, що має переважно реакційно-консервативний характер і проявляється в просуванні російського варіанта християнства (православ'я), ксенофобії і вестернофобії, етатократії як моделі державного устрою тощо.

Консолідація є складним процесом. Зокрема, соціально-політична консолідація охоплює три етапи: 1) консолідацію-адаптацію, 2) консолідацію-ідентифікацію, 3) консолідацію-трансформацію [3]. *Адаптація* – це пристосування суб'єктів до нових соціально-економічних, політичних чи національних обставин, що формуються. *Ідентифікація* – складніша модель консолідації, коли індивіди і суб'єкти не просто пристосовуються до нових реалій, а й ототожнюють себе з ними, вважають їх соціально цінними і суспільно важливими для себе. Ідентифікація може набувати і негативного змісту через відштовхування одних суб'єктів від інших. *Трансформація* є найбільш складним етапом консолідації, змін, які ведуть до єдності в різних сферах. Це ситуація, в якій докорінно змінюється природа суб'єктів консолідації.

З огляду на поліаспектність та багатовимірність процесу консолідації сам по собі він може бути поліфункціональним, навіть у чомусь маніпулятивним. Консолідацію соціуму можна розглядати в різних вимірах: консолідація територіальна (горизонтальна), ціннісна (вертикальна), ситуативна, загальнонаціональна тощо [4]. Територіальна основа консолідації української нації позитивно впливає на територіальну цілісність держави. Ціннісна консолідація є важливою з огляду на культурно-історичні відмінності регіонів України. Загальнонаціональна консолідація значною мірою пов'язана із формуванням національної ідентичності. До проблеми консолідації слід підходити, безперечно, комплексно, а не лише з позицій стабілізації і зміцнення суспільства, нації чи демократичного політичного режиму.

Один з відомих теоретиків проблеми консолідації Ф. Шміттер визначає суть процесу консолідації як вибір, що веде до формування та усталення правил політичної гри, домовленостей на основі взаємної згоди. Ключовою дилемою консолідації дослідник вважає питання про набір інститутів та цінностей, з якими політики можуть погодитися, а громадяни побажають підтримати. Потрібна згода щодо основних правил співжиття, які вирішили б наявні суперечності і конфлікти [5]. Народ може консолідуватися, наприклад, навколо спільного для

більшості відчуття незадовільного й безперспективного життя та його труднощів, що зараз характерно для України. На жаль, як показують результати соціологічних досліджень, українців сьогодні більше об'єднують чинники негативного характеру – корупція, свавілля й неефективність чиновників, беззаконня, безробіття, високий рівень дитячої смертності, низькі пенсії, прірва між багатими і бідними, стрімка алкоголізація населення тощо. І Захід, і Схід у цьому одностайні.

Консолідаційний потенціал нації залежить від багатьох чинників: спільної території проживання, культурних традицій, історичної пам'яті, самосвідомості, ідентичності економічного простору, релігії, мови. Релігійний чинник виявляється в наявності сакральних місць, свят, обрядів, інституційного комплексу конкретного народу. Культурні традиції – це спільні звичаї, ustalена літературна, мистецька парадигми світобачення, притаманні тій чи тій спільноті.

Важливо виділити показники, які розкривають специфіку кожної конкретної країни в різних аспектах: соціокультурному, економічному, політичному, ментально-психологічному тощо. Між ними існує досить щільний взаємозв'язок.

Економічними аспектами є наявність цілісного національного ринку та горизонтальної міжрегіональної мобільності населення. Власне, можна говорити про ступінь розвиненості в національному форматі відомих чотирьох свобод ЄС: вільне пересування капіталів, товарів, послуг і громадян [1]. Соціально-економічну сферу характеризують інші параметри: особливості розподілу національного багатства, взаємини між заможними і бідними, розвиненість середнього класу, можливості проведення солідарної політики; масштаби тіньових процесів в економіці, рівень асоціалізації, маргіналізації населення тощо.

Політичний аспект консолідації формують такі показники: оптимальність державного устрою, тобто баланс між централізацією і децентралізацією; реальна забезпеченість прав національних та інших меншин, їх представленість у владі; демократичні взаємини між владою та суспільством, захищеність громадянських прав і політичних свобод. Інша група політичних чинників стосується розподілу політичних уподобань населення і потенціалу політичних сил, зокрема рівня антагоністичності, поширеності екстремізму і радикалізму, толерантності, наявності консенсусу щодо суспільних цінностей, і відображає базові питання національного розвитку, характеру політичної культури.

Визначальна роль у консолідації суспільства належить провідним групам, зокрема українській еліті, оскільки вона швидше

набуває національної орієнтації і якісніше розробляє концепцію національних інтересів. Діяльність представників еліти має позитивне значення для об'єднання суспільства, якщо вони мають високий рівень духовності і, особливо, духовної культури.

Доцільно також виділити позитивні чинники, існування та рівень прояву яких безпосередньо впливають на консолідаційні можливості нації: наявність і потенціал національної політичної, духовної, інтелектуальної еліти; рівень її патріотизму та альтруїзму, спроможності ініціювати й рухати національні інтереси, виробляти стратегії їх забезпечення. Універсальним і потужним чинником об'єднання є демократизація, формування політичної нації, розвиток громадянського суспільства.

Серед численних консолідаційних чинників особливе місце займають *соціально-психологічні характеристики*, аналіз яких дає змогу розглядати проблему структурування населення відповідно до домінуючого типу соціальних переживань. Результати соціологічних досліджень свідчать, що сьогодні в суспільстві домінують два типових переживання ситуації, пов'язані, з одного боку, з почуттям віри і надії, а з другого – із тривогою і страхом. Тому завдання консолідації нашого суспільства набуває нині особливого значення. Вирішити це завдання неможливо без досягнення певного рівня соціальної інтеграції українського соціуму. Серед причин, що зумовлюють деконсолідаційні процеси в українському суспільстві, такі [6]:

- криза довіри мас до владних структур;
- невиробленість у суспільстві сталих демократичних традицій;
- етнічне розшарування і міжетнічні суперечності, протистояння між Західною і Східною Україною;
- відсутність нової інтегральної ідеї, здатної стати центром суспільної свідомості і залучити на свій бік більшість населення.

Отже, для консолідації українського суспільства потрібна нова інтегральна ідея, здатна стати центром суспільної свідомості. Така ідея зможе успішно виконати свою функцію лише в тому разі, якщо акумулює в собі духовні цінності та орієнтації, які домінують у суспільстві. На нашу думку, пріоритетне місце в цій ідеї можуть зайняти соціальна справедливість та особистий добробут громадян.

У ході аналізу емпіричних даних поряд з чинниками конструктивної, позитивної консолідації були виявлені і чинники деструктивної, негативної консолідації суспільства (табл.) [7].

Таблиця

Чинники консолідації суспільства залежно від характеру їх прояву

Сфери життєдіяльності	Позитивна консолідація	Негативна консолідація
соціальна	зростання соціальної активності, готовності захищати свої інтереси; зростання соціального оптимізму	тотальне незадоволення умовами життя; низька оцінка проваджуваної соціальної політики
політична	легітимація політичної системи	відсутність довіри до провідних політичних та суспільних інститутів
правова	повага до закону, зорієнтованість населення на законслухняність	невіра в можливість вести бізнес, не порушуючи закон; невіра у чесність виборів
економічна	орієнтація громадян на власні сили, подолання патерналістських орієнтацій	низька оцінка ефективності реалізації пріоритетних національних проектів; брак довіри до підприємницьких кіл
міжнаціональних і міжконфесійних відносин	рівноправність національностей; доброзичливі, нормальні відносини людей різних національностей і віросповідань	порушення рівноправності громадян різних національностей при виборі органів влади

Подальше становлення української політичної нації ускладнюється певними перешкодами, серед яких чи не найбільшою наразі вважають високий рівень неупорядкованості самого українського соціуму. Тому є сенс говорити про вплив чинника *соціальної ентропії*¹ на консолідаційні процеси [8]. Отже, відтворення української політичної нації в сучасних умовах супроводжується впливом численних проявів ентропії. Ускладнює ситуацію те, що на ентропійні чинники історичної дії накладаються і сучасні – а ними є ознаки самої політичної нації, які ще тільки формуються. Звісно, для країн на етапі трансформації порівняно високий рівень соціальної ентропії в усіх підсистемах є закономірним, але подальший процес гармонізації сус-

¹ Соціальна ентропія – це явище, пов’язане з втратою соціумом внутрішньої енергії та наростанням у ньому хаосу та неупорядкованості.

пільного життя неможливий без його зниження [9]. При цьому слід враховувати як виділені ентропійні чинники на індивідуальному рівні, так і основні закономірності зростання рівня соціальної ентропії, зокрема такі:

- ентропія системи пропорційна ентропії кожного її елемента і підсистеми;
- ентропія соціальної системи обернено пропорційна пов'язаності її компонентів між собою;
- високий рівень ентропії національного буття значною мірою зумовлюється фрагментарністю і слабкістю національної самосвідомості.

Загалом проведений аналіз дає змогу сформуванати цілий перелік чинників, які на всіх етапах історичного розвитку української політичної нації призводили до підвищення рівня її ентропії. Більшість із них залишаються значущими і сьогодні. Основними в цій низці чинників є:

- тривале існування на межі Західної і Східної цивілізацій;
- пов'язана із цим двоїстість української ментальності;
- нечіткість, розмитість змісту національної ідеї;
- надмірна неврівноваженість суспільної системи;
- сподівання в суспільстві на підтримку від суб'єктів зовнішнього оточення;
- релігійно-конфесійна, регіональна та етнічна різноманітність і пов'язані з нею прояви ксенофобії;
- слабкість державної організації;
- несприятливість геополітичних умов на тлі сприятливого природного середовища [8].

На самоорганізацію політичної нації і на рівень соціальної ентропії особливо сильно впливає *національна еліта*. Її дії теоретично мають бути спрямовані на виконання сильної негентропійної функції. Разом із тим щодо української спільноти еліта неодноразово виступала чинником не впорядкування, а, навпаки, збільшення соціальної ентропії, наслідком чого ставали зростання неконтрольованих процесів відчуження громадян від влади і владного політичного та економічного курсу, дезорієнтація населення щодо зовнішнього інтеграційного вектора, непослідовність у здійсненні суспільних реформ, втрата інтелектуального та фізичного людського ресурсу внаслідок еміграції найбільш продуктивного населення.

Головний негативний наслідок соціальної ентропії полягає в постійному зниженні енергетичного потенціалу нації, рівня соціальної мобілізації, що знаходить своє відображення в таких соціально-психологічних проявах, як індиферентність, цинізм, інертність,

пасивність, песимістичні настрої, депресивність, апатія, які в цілому підсилюють процес деконсолідації українського соціуму.

Висновки:

1. Формування консолідованої громадської думки відбувається на трьох рівнях: суспільному, груповому та індивідуальному.

2. У ролі суб'єктів громадської думки виступають суспільні інститути, соціальні групи та індивіди.

3. Чинниками консолідації громадської думки можуть бути оцінні судження, орієнтації, ставлення, почуття довіри (недовіри), відчуття належності, соціальна активність, почуття перспективи тощо. Залежно від характеру прояву – позитивного або негативного – можна виокремити такі чинники консолідації:

внутрішні: релігійні (багатоконфесійність), культурні (мова, традиції, менталітет), соціальні (економічне та майнове розшарування), політичні (багатопартійність та протистояння влади та опозиції), соціально-психологічні (структурування населення за домінуючими типами соціальних переживань – довіри, надії, тривоги, страху тощо), місцеві громади та групи (регіональні, політичні, бізнесові, конфесійні, етнічні, вікові, професійні тощо), лідери та носії громадської думки (представники національних еліт, моральні авторитети);

зовнішні: вплив зовнішніх суб'єктів – держав та міжнародних організацій, світові глобалізаційні процеси, зовнішні виклики та загрози, тяжіння до високих європейських соціальних стандартів життя, амбівалентність влади щодо вибору пріоритетного зовнішньополітичного вектора, авторитет міжнародних лідерів громадської думки (політиків, науковців, представників культури та мистецтва, громадських діячів).

Л і т е р а т у р а

1. *Іванов І. Ю.* Консолідація української нації в процесі економічних перетворень (політологічний аналіз) / І. Ю. Іванов // Дослідження світової політики : зб. наук. праць / Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – К., 2004. – Вип. 26. – С. 210–224.
2. *Федуняк С.* Вплив зовнішніх чинників на процес консолідації української нації / С. Федуняк // Агора. Подолання розбіжностей – розвиток особливостей. – К. : Стило, 2006. – Вип. 4. – С. 58–65.
3. *Луцишин Г. І.* Політичні умови та механізми досягнення національної консолідації України / Г. І. Луцишин // Грані. – 2012. – № 8. – С. 124–129.
4. *Степико М.* Консолідація української нації: проблеми та перспективи / М. Степико // Вісник НАНУ. – 1999. – № 6. – С. 16–26.
5. *Шмиттер Ф.* Размышления о гражданском обществе и консолидации демократии / Ф. Шмиттер // ПОЛИС. – 1996. – № 5. – С. 87–96.

6. Городяненко В. Г. Консолидация украинского общества: проблемы, тенденции, задачи [Электронный ресурс] / В. Г. Городяненко. – Режим доступа : www.db.niss.gov.ua/region/konsolid.htm.
7. Локосов В. В. Основания консолидации российского общества (социологические аспекты) / В. В. Локосов, В. Л. Шульц. – М. : РИЦ ИСПИ РН, 2008. – 68 с.
8. Нестеренко Г. О. Фактори соціальної ентропії української політичної нації [Електронний ресурс] / Г. О. Нестеренко. – Режим доступу : <http://ea.donntu.edu.ua:8080/nesterenko.htm>.
9. Фісун О. Типології політичних систем: основні підходи / О. Фісун // Політичний менеджмент. – 2005. – № 5 (14). – С. 39–50.

Reference

1. Ivanov, I. Ju. (2004). Konsolidatsiia ukrainiskoi natsii v protsesi ekonomichnykh peretvoren (politologichnyi analiz) [Consolidation of the Ukrainian nation in the process of economic transformatio: Political Analysis]. *Doslidzhennia svitovoi polityky* [Study of World Politics], issue 26, 210–224 (ukr).
2. Feduniak, S. (2006). Vplyv zovnishnikh chynnykiv na protses konsolidatsii ukrainiskoi natsii [Influence of external factors on the process of consolidation of the Ukrainian nation]. *Ahora: Podolannia rozbizhnosti – rozvytok osoblyvosti* [Ahora. Publ. Overcoming of divergences – development of features], issue 4, 58–65 [ukr].
3. Lutsyshyn, H. I. (2012). Politychni umovy ta mekhanizmy dosiahnennia natsionalnoi konsolidatsii Ukrainy [Political conditions and mechanisms for achieving national consolidation in Ukraine]. *Grani* [The Verges], 8, 124–129 [ukr].
4. Stepyko, M. (1996). Konsolidatsiia ukrainiskoi natsii: problemy ta perspektyvy. [Consolidation of the Ukrainian nation: problems and perspectives]. *Visnyk NANU* [NANU Bulletin], 6, 16–26 [ukr].
5. Shmitter, F. (1996). Razmyshleniya o grazhdanskom obshchestve i konsolidatsii demokratii [Reflections on Civil Society and The Consolidation of Democracy], *Polis* [Policy], 5, 7–96 [rus].
6. Gorodyanenko, V. G. Konsolidatsiya ukrainского obshchestva: problemy, tendentsii, zadachi [Consolidation of the Ukrainian society: Problems, Trends, Goals], www.db.niss.gov.ua/region/konsolid.htm (rus).
7. Lokosov, V. V. and Shulz, V. L. (2008). *Osnovaniya konsolidatsii rosiiskogo obshchestva (sotsiologicheskie aspekty)* [Consolidation grounds of the Russian society: sociological aspects]. Moscow, RIC ISPI RN [rus].
8. Nesterenko, G. O. (2012). Faktory sotsialnoi entropii ukrainiskoi politychnoi natsii [The factors of social entropy of Ukrainian political nation], available at <http://ea.donntu.edu.ua:8080/nesterenko.htm> (accessed 22.05.2012) [ukr].
9. Fisun, O. (2005). Typolohii politychnykh system: osnovni pidkhody [The typologies of political systems: basic approaches]. *Politychnyi menedzhment* [Political management], 5(14), 39–50 [ukr].

Овчаров А. А. Социально-психологические факторы общественной консолидации

Рассмотрены социально-психологические факторы, влияющие на общественную консолидацию. Особое внимание уделено факторам консолидации украинской нации, поскольку исследования социальных психологов и социологов свидетельствуют о неконсолидированном состоянии украинского социума. По результатам социологических исследований сделан вывод, что сегодня в обществе доминируют два типичных переживания ситуации, связанные, с одной стороны, с чувством веры и надежды, а с другой – с тревогой и страхом. Проанализированы внутренние и внешние, объективные и субъективные факторы консолидации. Выяснено, что людям свойственно как консолидироваться вокруг позитивных явлений, событий, процессов, личностей и групп, выражая им поддержку (консолидация со знаком плюс), так и объединяться, протестуя по поводу социального (политического, экономического, культурного и т.д.) негатива (консолидация со знаком минус). В качестве возможных факторов консолидации общественного мнения определены оценочные суждения, ориентации, отношения, чувство доверия (недоверия), ощущение принадлежности, социальная активность, чувство перспективы и пр. Учитывая характер проявления – позитивный или негативный – выделены внутренние и внешние факторы консолидации. Отмечена важная роль фактора энтропии в процессе консолидации.

Ключевые слова: консолидация, внешние и внутренние факторы, субъективные и объективные факторы, энтропия, позитивная и негативная консолидация.

Ovcharov A. O. Socio-psychological factors of societal consolidation

This study investigated the role of social and psychological factors of social consolidation. Particular attention is paid to the factors of consolidation of the Ukrainian nation; as studies conducted by social psychologists and sociologists suggest the unconsolidated state of the Ukrainian society. Based on the results of sociological research it is concluded that today's society is dominated by two typical experiences of the overall situation, which are concerned with a sense of faith and hope on one hand, and on the other hand – with anxiety and fear. Internal and external, objective and subjective factors of consolidation are analyzed. It was found that people tend to like to consolidate around positive developments, events, and processes of individuals and groups to express their support (consolidation with a plus sign), and unite to protest against the social (political, economic, cultural, etc.) negative (consolidation with a minus sign). Value judgments, orientations, attitudes, sense of trust (mistrust), sense of belonging, social activity, sense of perspective etc. were determined as possible factors consolidating public opinion. Taking into account the nature of the manifestation – positive or negative – internal and external factors of consolidation are defined. The important role of the entropy factor in the consolidation process is noted.

Key words: consolidation, external and internal factors, subjective and objective factors, entropy, positive and negative consolidation.

© Овчаров А. О.